

בחזרה אל הלילה ההוא: איך יוסף לא מודיע לאביו היכן הוא?

בעל ואישה רבו ביניהם והפסיקו לדבר. לפני שהלכו לישון נזכר הגבר שהוא אמר לקום בחמש לפנות בוקר כדי להגיע בזמן לטיסת עסקים והוא צריך שאשתו תעיר אותו. כיון שלא רצה להיות הראשון שישבור את השתיקה, כתב לה פתק 'תעירי אותי בבקשה ב-5 לפנות בוקר' והשאיר על השידה שלצד מיטתה. למחרת הוא מתעורר כשהשמש ברום השמים והשעה תשע בבוקר. הוא פספס את הטיסה. הוא זינק בזעם כדי לברר מדוע אשתו לא העירה אותו, ונתקל בפתק קטן על השידה לצד המיטה שלו: 'יקירי, השעה 5, תתעורר'.

יהודי לא נוקם באויבים שלו. למרות הפיתוי האנושי להחזיר למי שעולל לך רעה ולהשיב באותו מטבע, למרות שהחיים הביאו אותך למעמד חזק בו הנך יכול להראות בחזרה איך זה להיות חלש – התורה מצווה להתעלות על הטבע האנושי, לנשוך את השפתיים ו"לא תקום ולא תטור את בני עמך".

וכאן עולה שאלה עצומה על ההנהגה של יוסף הצדיק. זאת אחת השאלות שאי אפשר להירדם כשחושבים עליה והיא מלווה את פס הקול של ספר בראשית כבר אלפי שנים. לא צריך להיות מפרש מכובד כדי להשתוקק למצוא תשובה משוכנעת לתמיהה האם יוסף נקם חלילה באביו ובאחיו? כיצד אפשר להבין את העובדה שיוסף לא שולח אפילו הודעת וואטספ קצרצרה לאבא שלו: "אבא אני חי, ואני מחזיק בתפקיד הכמעט חשוב ביותר בעולם - משנה למלך מצרים"? האבא הזקן מתמוטט מצער. הוא אינו יודע לאן נעלם יוסף באותו ערב נורא בשכם, ובכל זאת במשך עשרים ושנים שנה מניח יוסף לאביו להתענות עינוי שאול ולא טורח לעדכן אותו היכן הוא.

חמור מכך: יוסף לא מסתפק בכך שאביו ישב עליו שבעה, אלא דורש מהאחים להשאיר אצלו את שמעון ולשוב הביתה בלעדיו, ובנוסף להוריד את בנימין למצרים, ובכך מכניס את האבא הזקן לחרדה חדשה ועצומה על שני הילדים הנוספים שנעלמו לו. ולא דיברנו על מה שהוא עושה לאחיו: מעליל עליהם עלילות שווא שהם מרגלים, מכניס את שמעון למאסר, והדבר הכי תמוה: מעליל עלילת גניבה על אחיו האהוב, בנימין. האח היחיד מאימא רחל והיחיד ששמר לו אמונים ולא השתתף במכירתו.

והתמיהות פשוטות: מה היעד של יוסף בכל פרשיות מקץ-וייגש? ומדוע הוא מחליט פתאום בתחילת פרשת השבוע לסיים את הסאגה ולהתגלות?

בואו נזכיר את הסיפור: המדרש מדגיש כי יוסף פרש את המלכודת בפני אחיו לאורך שנים ארוכות. זאת לא הייתה התפרצות רגשית כאשר ראה אותם מול העיניים, אלא רשת ארוכה שהוא טווה בסבלנות לאורך שנים. התפקיד המרכזי של יוסף כמשנה למלך היה להכין את מצרים לשנות הרעב. במשך שבע שנות השובע, הוא הכין מערך אדיר של חיסכון ומחסנים עם כמויות ענק של תבואה וכאשר הגיעו שנות הרעב, יוסף עמד בראש תכנית הקיצוב, שחילקה קצבאות מזון לתושבי מצרים. בכל השנים הללו, הוא לא שלח שום הודעה לאביו על כך שהוא חי, ויותר מזה הוא ארב בשקט לאחיו. הוא ידע שמוקדם או מאוחר, הם יאלצו לרדת למצרים כדי לבקש אוכל. הוא היה ראש המדינה היחיד שהכין את מדינתו לשנות הרעב וכולם היו זקוקים לו.

כדי להיות בטוח שהוא יפגוש אותם פנים אל פנים והם לא ישלחו עבדים במקומם או יפספס אותם במדינה הענקית – יוסף גזר שלוש תקנות:

1. **מדרש רבה צא ורש"י שם:** ויוסף הוא השליט - שלוש גזירות גזר: 1. שלא ייכנס עבד למצרים (שמא ישלח יעקב עבדיו לשם ולא יבואו בניו בעצמם). 2. שלא ייכנס אדם עם שני חמורים למצרים וכן שלא יוליכו סוחרים תבואה ממקום למקום (שאם יכנס בשני חמורים, היה אחד שולח עשר חמורים ביד חברו ולא יבוא הוא בעצמו). 3. שלא ייכנס אדם עד שלא יכתוב שמו ושם אביו ושם זקנו. והיה שם מנשה [בן יוסף], שהיה ממונה על השערים ומקבל כל הפתקים עם שמות הנכנסים.

אחרי יותר מעשרים שנה של המתנה, זה קרה. יוסף קיבל מידע ממנשה בנו, שעשרה אחים בני יעקב בן יצחק, נכנסו למצרים לקנות אוכל. מנשה דיווח שהם נכנסו למדינה בעשר כניסות שונות. הפרט הזה היווה עילה בשביל יוסף, כדי לעצור אותם ולהאשים באשמת ריגול חמורה.

ההסבר האמתי היה, שיעקב אבינו חשש מעין הרע. בידעו כי בניו יפים וחסונים, הוא ציווה אותם לא להסתובב ביחד כקבוצה אחת אלא לצעוד בדרכים נפרדות¹. בני יעקב קיימו את מצוות אביהם ונכנסו למצרים מעשר כניסות שונות, אבל בשביל יוסף, זאת הייתה עילה מספיקה כדי להוציא נגדם פקודת מעצר באשמת ריגול במצרים.

הם הופיעו בפניו ויוסף פתח במסע של העמדת מכשולים שנמשך כמה חודשים ועיקרו הוא שלושה שלבים: 1. הוא הטיח בהם שהם **מרגלים רמאים**, המסתירים את כוונותיהם האמתיות.

2. תחת האשמה הזו **עצר אותם במשמר שלושה ימים**. אחר כך אמר כי על מנת לבדוק אם הם אנשים כנים או רמאים, עליהם להביא את בנימין אליו ואז יהיה ברור שהם רק בני משפחה תמימה המחפשת אוכל. וכדי לוודא שהם ישובו, **השאיר את שמעון כעירבון בכלא במצרים**.

3. אחרי שהורידו עימם את בנימין, יוסף ביצע תעלול משפיל של "בידוי ראיות": הוא טמן גביע בתוך אמתחת בנימין כדי להפליל אותו בגניבה **ותבע אותו לעבדות**, כמו גנב שנמכר בגניבתו.

פרשת מקץ: 1. ויאמר עליהם: מרגלים אתם, לראות את ערות הארץ באתם. 2. ויאסוף אותם אל משמר שלושת ימים ויאמר אליהם ... אם כנים אתם, אחיכם אחד יאסר בבית משמרכם ... ואת אחיכם הקטון תביאו אלי ויאמנו דבריכם. 3. ויצו את אשר על ביתו לאמור: ואת גביעי, גביע הכסף, תשים בפי אמתחת הקטון ... ויחפש, בגדול החל ובקטון כלה וימצא הגביע באמתחת בנימין.

וכמובן, הלב מתפלץ לחשוב על התחושות של האחים, ובעיקר על הסבל הנורא שעובר על יעקב, כשהוא רואה ששמעון לא חוזר ובנימין צריך לעזוב אותו למצרים. הנה דבריו הקשים של האברבנאל:

אברבנאל: למה התנכר יוסף לאחיו ודיבר איתם קשות והלוא היה זה לו עוון פלילי בהיותו **נוקם ונוטר כנחש?** ואם חשבו עליו רעה, האלוקים חשבה לטובה ומה לו להנקם מהם אחרי עשרים שנה? ואם הם - העטופים ברעב מחוץ לארצם בדרך רחוקה ובניהם וטפם מייחלים להם - כל שכן **אביו הזקן שבע רוגז ומלא דאגות, איך לא חמל עליו** [ועוד] **הרבה צער על צערו במאסר שמעון?**

והנה ביטוי עוד יותר קשה בתורתו של האדמו"ר הצמח צדק מליובאוויטש:

אור התורה מקץ עמוד שמ: עניין יוסף ואחיו, שנהג עמהם **באכזריות** ויאסור את שמעון לעיניהם?

[כדי לחדד יותר את הסבל של יעקב, די אם נזכיר את הפסוק הבא:

2. בראשית מב,ד: ואת בנימין אחי יוסף, לא שלח יעקב את אחיו, כי אמר פן יקראנו אסון.

התורה מספרת כי יעקב חשש לשלוח את בנימין עמהם, פן יקרה לו אסון בדרך, אך כשחלף זמן ונגמר האוכל, לא נותרה ברירה והוא שלח אותו בחרדה גדולה. הרבי מליובאוויטש מעורר שאלה מתבקשת: מדוע יעקב חשש לשלוח את בנימין שלא היה ילד קטן, אלא גבר בן שלושים? הרי עד אז הלכו אנשים רבים למצרים ולא קרה להם כלום? לאיך, אם הדרך טומנת סכנה, עליו להימנע מלשלוח את כל הילדים לשם ולא רק את בנימין?

אלא יש כאן דיוק חשוב: "ואת בנימין אחי יוסף, לא שלח עמהם". החשש העמוק של יעקב היה מכך שבנימין הוא "אחי יוסף" ובמשפחת יוסף אירעו כבר **שני אסונות בדרך**: 1. יוסף נעלם בהיותו מחוץ לבית, כשיצא לחפש את האחים בשכם. 2. יתירה מכך: אימם של יוסף ובנימין, מתה באופן פתאומי

¹ גם אצל אברהם אבינו מסופר שהוא חשש מעין הרע, ולכן נאמר לאחר העקדה: "וישב אברהם אל נעריו", אבל יצחק לא שב עמו. אלא מוסבר במדרש שאברהם שלח את יצחק למקום אחר, משום שחשש שאנשים ידברו עליו שהוא ניצל מהעקדה

בהיותה בדרך. כך שהשטן מקטרג על המשפחה הזו בהליכתם בדרך. ולכן יעקב נחרד מהמחשבה על כך, שעכשיו הגיע תורו של בנימין לצאת אל דרך לא נודעת.

ליקוטי שיחות ה'216: הטעם שיעקב חשש דווקא על בנימין 'ואת בנימין ... לא שלח ... פן יקראנו אסון', מוסבר בפסוק עצמו: אחרי המילים 'ואת בנימין', נאמר 'אחי יוסף', ולפי מחשבתו של יעקב, יוסף נהרג בהיותו בדרך, כמו שאמרו האחים 'חיה רעה אכלתהו', וזה כבר היה האירוע השני, לאחר שרחל נפטרה בהיותה בדרך. ושני אירועים רצופים הם בבחינת 'חזקה', כמו שראינו אצל תמר, שלאחר שנפטרו שני בעליה, אמרו שהיא 'מוחזקת לקטלנית'.

ולמרות כל זאת, שיוסף מודע אל משמעות ההליכה בדרך בבית משפחת יעקב, הוא לא חומל ותובע את בנימין לעזוב את אביו ולרדת למצרים].

ב. ההתנהגות של יוסף קשה להבנה במיוחד, לנוכח העלילה שהפיל על בנימין. גם אם נטען שיוסף כעס על אחיו, אך את בנימין הוא בוודאי אהב בכל ליבו. התורה מעידה על עומק הרגשות ביניהם: הפעם הראשונה שיוסף מאבד שליטה ופורץ בבכי נסער, מתרחשת בפגישתו עם בנימין.

בכלל, יוסף מצטייר כגבר שבגברים והרי 'גברים לא בוכים'... לאורך כל המאורעות הנוראים שעברו עליו, הוא לא מזיל דמעה: לא כשאחיו משליכים אותו לבור, לא כשאשת פוטיפר משליכה אותו לבור השני ולא כשהוא הולך לבדו לחופה, בלי אבא ובלי אימא. הוא איש קר-רוח ששולט היטב ברגשותיו. הפעם הראשונה שהוא מוזיל דמעה היא, כשהוא עוצר את אחיו במשמר והם מביעים חרטה על מכירתו, אך עדיין זה בכי קל בלבד. הפעם השנייה שהוא בוכה – ואז זאת התפרצות אמתית, שהוא נאלץ לברוח בגללה לחדר אחר ולהסתיר אותה – מתרחשת בפגישתו עם בנימין.

בראשית מג: וישא עיניו וירא את בנימין אחיו בן אמו, ויאמר הזה אחיכם הקטן אשר אמרתם אלי? ויאמר אלהים יחנך בני. וימהר יוסף כי נכמרו רחמיו אל אחיו ויבקש לבכות, ויבא החדרה ויבך שמה.

הרבי מדייק (לקו"ש טו 351) נקודה מרגשת מאוד: נשים לב שיוסף לא פרץ בבכי ברגע שראה את בנימין לראשונה. אלא רק לאחר **שפתח עמו בשיחה** ואמר 'אלוקים יחנך בני'.

ההסבר נמצא בדברי רש"י שם: רש"י אומר כי יוסף ובנימין פתחו בשיחת גברים רגילה. יוסף שאל את בנימין, כמה ילדים נולדו לו? בנימין השיב: עשרה. יוסף המשיך ושאל איך קוראים להם? ובנימין ענה בכל מיני שמות לא רגילים, והסביר שכל השמות הללו הם על שם אחיו והצרות שמצאו אותו. "שאלו: יש לך בנים? ... עשרה. ומה שמם? ... בלע ובכר וגו' ... כולם על שם אחי והצרות אשר מצאוהו: 'בלע' שנבלע בין האומות. 'בכר' שהיה בכור לאמי. 'אשבאל' ששבאו אל".

וכאן איבד יוסף את השליטה העצמית: הפצע נפתח מחדש, יוסף היה מיוסר מחרדת הנטישה של אחיו והנה הוא מגלה שיש אח אחד שלא שכח אותו. בכל עשרים ושתיים השנים הארוכות, בכל שמחה שהאח חווה בחייו, בכל פעם שהוביל ילד לברית מילה, הוא לא היה מסוגל לשמוח וחשב לעצמו: איפה אחי? האם גם הוא עושה שמחות?! האם גם הוא מוביל ילדים לחופה? ולכן כאשר המוהל שאל איזה שם לתת לילד? ענה תקרא לו על שם אחי.

ולמרות זאת, מה התגובה של יוסף לבנימין? מהי הכרת הטובה לאח שלא שכח אותו? בכך שמעליל עליו עלילה שפלה של גניבה ותובע אותו לעבדות?! מה אפוא האסטרטגיה של יוסף?

ג. אין דרכינו להתייחס לסוג כזה של טענות, ובכל אופן היות שהן עולות על המחשבה האנושית, חשוב להתמודד גם איתן. אולי מי שהוא (שלא למד חסידות...) יעלה אפשרות שיוסף רצה לנקום. כן, הוא בנאדם, יש בליבו רגשות כלפי אחים שמכרו אותו לעבד באטימות לב ומותר לו להתפרץ. ואולי נטען טענה עוד יותר קשה (שמובאת בכל מיני ספרי ימינו...) שליוסף היה כאב בלב אפילו כלפי יעקב אביו שלא היה מספיק אכפתי אליו, והראיה ששלח אותו לבדו באותו לילה לשכם ולא היה ערני מספיק לסכנה הנשקפת לו מאחיו.

עם זאת, ברור לגמרי שזה לא הסיפור. כמה הוכחות: א. איש אינו יכול להסביר מה יוסף רצה **מבנימין**? הוא בוודאי לא היה מעורב במכירה. ב. מדוע החליט לסיים את הסאגה בתחילת פרשתנו? מה גרם לו להפסיק לרצות לנקום בהם? ג. **והוא העיקר וזאת הנקודה המרתקת:**

רגע אחרי שיוסף מסיר את המסכה, מתגלה **יוסף אחר, אדם שפשוט נולד מחדש**. יוסף צועק "מהרו ועלו אל אבי ואמרתם אליו כה אמר בנך יוסף שמני אלוקים לאדון לכל מצרים **רדה אלי אל תעמד**". יוסף מתחנן למהר להביא את אבא כדי שלא יתענה אפילו עוד רגע אחד. יתירה מכך: מאותו רגע יוסף נוטל על עצמו את כל פרנסת המשפחה, שבעים נפש, עד יום מותו. הוא משכנע את פרעה לתת להם את ארץ גושן והם מתחילים חיים נהדרים במצרים. "ויחי יעקב בארץ מצרים".

והדבר המדהים מכל: אחרי שיעקב אבינו נפטר והאחים חוששים שיוסף ינקום בהם, הוא פורץ בבכי ואומר: "התחת אלוקים אני?! אתם חשבתם עלי רעה והאלוקים חשבה לטובה".

דוד המלך מתרגש כל כך מהמחווה של יוסף ומנציח את כולנו על שמו:

3. תהלים פ,ב: רועה ישראל האזינה, נוהג כצאן יוסף – ילקוט שמעוני שם: מה יוסף גמלוהו אחיו רעה והוא גמל עימם טובה, אף אנו גמלנו אותך רעה, גמול אותנו טובות.

ספר הזוהר (א,רב) מוסיף ומעמיד את יוסף כדמות השראה עבור כולנו ורבינו הזקן מצטט זאת בסוף פרק י"ב בספר התניא. הזוהר מספר על רבי אבא, התלמיד שישב למרגלותיו של רבי שמעון בר יוחאי בישיבת ה"אידרא" וכתב את ספר הזוהר: פעם עמד רבי אבא בכניסה לעיר לוד וראה אדם שוכב על ענף בצד הדרך וישן. לפתע התקרב נחש לאותו אדם ובא להכישו. לפני שהספיק רבי אבא להגיב, הגיח שרץ כלשהו והרג את הנחש. חלף זמן ואותו אדם התעורר משנתו וקם מענף העץ ששכב עליו. ברגע שהוא קם, החליק הענף כלפי מטה ונפל לתוך תהום סמוכה. כך ניצל האישי פעמיים ממוות.

רבי אבא סיפר בהתרגשות על שני הניסים שאירעו לו וביקש לדעת מהי הזכות שמעניקה לו שמירה אלוקית צמודה? אותו אדם השיב כי יש לו זכות אחת: הוא לעולם לא הולך לישון כשהוא כועס. טרם שהוא נרדם, מוחל לכל מי שפגע בו, ויותר מזה, משתדל לעשות עמו טובה תחת רעה. בכה רבי אבא ואמר: הנך גדול מיוסף הצדיק. הוא גמל טובה תחת רעה לאחיו ואתה נוהג כך לכל אדם.

וכיון שכך, שיוסף היה האדם האחרון שנוקם, עולה התמיהה העצומה: מה עומד מאחורי **שתי הפנים של יוסף**? אם הוא צועק "מהרו ועלו אל אבי" – איך לא מיהר בעצמו עשרים ושתיים שנה?

עלינו להציג את אחד הרעיונות החשובים בספר בראשית. הנושא לא התבאר בשיחותיו הקדושות של הרבי, אך הרבי רומז על כך בכמה מקומות וגם מציין לספר "אור התורה", שם התבארו הדברים יותר, ובעיקר, זהו המהלך הברור בקרב רוב פרשני המקרא, האברבנאל, האלשיך, הכלי יקר ועוד.

ד. הרמב"ן טוען שהתשובה נמצאת בדברי התורה עצמה. פרשת ההתנכרות של יוסף מתחילה כך:

4. ויזכור יוסף את החלומות אשר חלם להם ויאמר אליהם מרגלים אתם.

מה קשר החלומות לכאן? הרמב"ן טוען כי הם היו הבסיס לכל ההתנהגות של יוסף לאחיו. יוסף ראה בחלומות כי הוא עתיד להיות מלך על אחיו והם ישתחוו לפניו. לכן הוא הסיק מכך, שהוא לא רשאי להתגלות בפניהם, עד שהחלומות יתגשמו והם ישתחוו לפניו. לכן הוא עושה את כל מה שעושה כדי לגרום להם לקבל את הנהגתו.

אולם גם אחרי שירדו למצרים ונזקקו לעזרתו, הם עדיין היו רק עשרה אחים ולא אחד עשר, והרי הוא ראה בחלום **אחת עשרה** אלומות משתחוות לפניו. לכן הוא גרם להם להביא את בנימין לכאן וכך גם הוא יצטרף להשתחויה אליו – ואחר כך יוכל להתגלות בפניהם.

רמב"ן מב,ט: זכר כל החלומות אשר חלם להם וידע שלא נתקיים אחד מהם ... כי כל אחיו ישתחוו לו בחלום הראשון ... וכיון שלא ראה בנימין עמהם, חשב זאת התחבולה כדי שיביאו בנימין אחיו אליו.

אחרי קיום החלום הראשון ובו כל אחד עשר האחים השתחוו לפניו, עבר יוסף לממש את החלום השני ובו גם אביו משתחוה אליו. אולם הוא חשש כי הם יפגעו בבנימין בדרך חזרה, כמו שפגעו בו, ועל כן עולל את עלילת הגביע כדי להשאיר את בנימין אצלו, ואחר כך יביאו את יעקב והוא יתגלה אליהם.

רמב"ן שם יז: העניין השני שעשה להם בגביע ... חשד אולי יש להם שנהא בבנימין שיקנאו אותו באהבת אביהם כקנאתם בו ... ועל כן לא רצה שילך עימם בנימין [להביא את יעקב למצרים, אלא רצה להשאירו אצלו כעבד, עד שיבוא יעקב ויתקיימו שני החלומות].

אלו דבריו הידועים של הרמב"ן, אבל הפירוש הזה כשלעצמו אינו מספק. מפרשים רבים מעלים את השאלה המתבקשת: אף אחד לא מינה את יוסף להביא **למימוש החלומות** שלו עד שיצער את אחיו ואביו בשביל זה. חלומות הם דבר ה' ואם ה' רוצה שהם יתגשמו – עליו לגרום לכך בעצמו. לכן הכרח להכניס עומק נוסף בדברי הרמב"ן, כפי שעושים רוב המפרשים בסוגיה.

אגדה ישנה (שאינני אחראי על מהימנותה) מספרת כך: הפרשן רבי אברהם אבן עזרא, מגדולי חכמי ישראל, סבל מחיים גשמיים קשים. הוא היה עני ואביון וראה בעצמו אדם חסר מזל. פעם חלה במחלת עיניים ולא מצא כסף לשלם לרופא. מצב עיניו הלך והתדרדר והוא לא ידע איך לטפל בעצמו. הגיעה לאזנו שמועה על רופא יהודי במצרים, בשם רבי משה בן מיימון, שמשמש כרופאו הפרטי של הסולטאן המצרי. האבן עזרא התמלא תקווה שהרופא היהודי ירחם עליו ויקבל אותו בחינם. הוא עשה את כל הדרך למצרים והמתין בחרדה על פתח ביתו של הרמב"ם. הרופא הגיע רכוב על הסוס מבית הסולטן וראה את האבן עזרא עומד וממתין. הוא קרא לשומר הבית וציווה לזרוק אותו לדיר העיזים.

האבן עזרא שכב בתוך הסירחון והאכזבה והכאב הציפו אותו. הוא פרץ בבכי תמרורים ולא היה מסוגל להירגע. אחרי שעתים של בכי, הוא חש פתאום שהמוגלה בעין מתמוססת וגולשת לו על הפנים. אחרי שעה קלה, נכנס הרמב"ם פנימה, חיבק את האבן עזרא ואמר כי מיד שראה אותו, הבין שהתרופה היחידה למחלה שלו היא לבכות, והמלחים של הדמעות ימיסו את הפצע...

ברור לגמרי שיוסף השתוקק בכל ליבו להרים טלפון לאביו ולספר שהוא חי. לא יתכן אחרת. אך יוסף התעלה על עצמו בכוחות אדירים ובלם את רגשותיו במשך 22 שנה. כי יוסף ידע **שאסור להשאיר את הפרק הקודם - פתוח**. אסור להשאיר את אחיו סוחבים את הפצע הפתוח של מכירת אח לעבד. אחי יוסף הם ההורים של כולנו ולא יתכן להקים את עם ישראל על מצע כזה, שבו עשרה שבטים בוגדים מאח אחר ומוכרים אותו באכזריות לידי הגויים.

החלומות, היו בעיני יוסף סימן משמים כי עליו מוטלת האחריות **להתחיל עידן חדש בתולדות ישראל**: "כל ישראל ערבים זה לזה". הוא הבין כי אלוקים מצפה ממנו להיות זה שמרפא את עם ישראל מחטא ההתנכרות ופתיחת דף חדש, שבו יהודים לוקחים ערבות ואכפתיות זה על זה. כל מעשיו של יוסף הם **מסע אל הערבות**: תהליך ארוך שבו הוא גורם להם לשוב בתשובה שלמה על מה שעשו לו, ויותר מזה והוא העיקר: **לעמוד שוב בניסיון דומה ולהביע ערבות אין סופית זה לזה**.

הבה נקרא מחדש את פרשיות מקץ-וייגש ונבין את האסטרטגיה של יוסף: השלב הראשון בכל תהליך של תשובה, הוא **כנות**. נקודת הבסיס של כל תיקון, היא להסיר את המסכה ולהביט למציאות בעיניים ולקבל את העובדה שהחיים שלי אינם כפי הראוי להיות.

לכן יוסף מטיח בהם את הטענה שהם מרגלים, כלומר, חיים **בשקר**, עושים דבר אחד ומכחישים אותו. בכך הוא חושף את הדרך שבה פעלו עד היום. כל שיטתם של שמעון ולוי הייתה **נוכלות, לעשות רע ולהכחיש אותו**: "ויתנכלו אליו להמיתו", "מבקשים נכלי דתות". הם קברו אותו בבור וסיפרו לאבא בתמימות שחיה רעה אכלתהו. הם חתמו חוזה שלום עם שכם ואחר כך הפרו אותו. לכן הדבר הראשון הוא לחשוף את שיטת העבודה שלהם ולהכריח אותם להביט למציאות בעיניים.

זה בדיוק מה שהם עונים לו ברעד: **אברבנאל: מה שאמרת שהייתה אומנותנו להיות מרגלים, אין הדבר כן ... רצה לומר, אנשי אמת וכבוד אנחנו, לא היינו מעולם מרגלים.**

אחרי הכנת התשתית, מתחיל התיקון עצמו: יוסף מכניס אותם לבור הכלא ופוקד עליהם לחזור הביתה בלי שמעון. בכך הוא מכה ישירות על הפצע הפתוח ומחזיר אותם לאותו לילה נורא בשכם:

שוב הם מתקבצים על יד בור, **שוב ייאצו להיפרד מאח אחד** ושוב יצטרכו לחזור הביתה עם **אח חסר** ולספר לאבא סיפורים היכן הוא נשאר.

והתרגיל מצליח מעל למשוער: בפעם הראשונה מאז מכירת יוסף, הם מביעים חרטה על מה שקרה ומבינים שיש בעולם דין ודיין. האברבנאל מסביר כי מה שהביא אותם להודות הוא **דמיון האירועים**: האח שנשאר עכשיו בבור הכלא, בדיוק כמו האח שהוא שמכרו לישמעאלים ולא שב הביתה.

בראשית מב, כא: ויאמרו איש אל אחיו, אבל אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו, על כן באה אלינו הצרה הזאת - **אברבנאל:** כמו שאז אנחנו בידינו מכרנו ונתנוהו לאויבים, ככה ... באה הצרה הזאת שנצטרך לתת בבחירתנו אחד ממנו ולשומו במאסר ביד אויב.

אבל הבעת חרטה היא תשובה חלקית בלבד. הרמב"ם כותב כי התשובה המעולה ביותר היא "תשובת המשקל". על החוטא לעמוד שוב באותה סיטואציה בה חטא והפעם להגיב נכון. וזה בדיוק שלב השיא של תכנית יוסף: הוא מעולל על בנימין טענת גניבה – ובכך הוא נותן לאחים את האפשרות החוקית **להתנער מבנימין ולהשאיר אותו כעבד במצרים**.

יתירה מכך: הוא עושה זאת דווקא לבנימין, אחיו האהוב, משום שכמוהו, גם הוא היה בן **רחל** ולכן הייתה לאחים את הנטייה להתנער ממנו ולראות בו גנב ומושחת, לטענתם כמו יוסף, וגם כמו רחל, שהיא אשמה בגניבת התרפים מאביה.

כך מספר מדרש תנחומא: "והיו מחבטים לבנימין על כתפיו ואומרים לו: **גנבא ברא דגנבתא [גנב בן גנבת]** ביישתנו! בן אמך אתה, כך ביישה אמך את אבינו" [כאשר גנבה את התרפים של אביה לבן]. ועוד בילקוט שמעוני: "אמר להם יוסף: חס ושלום שאני חושד אתכם, אלא הנער הזה **לבדו חשוד!** באותה שעה הפכו כל השבטים פניהם ממנו ומי עמד כנגדו? הערב, שנאמר: וַיִּגַּשׁ אֵלָיו יְהוֹדָה".

אך יהודה עומד בניסיון הגדול ואומר ליוסף: לא עוד! מה שקרה לפני עשרים ושתיים שנה, לא יחזור על עצמו. שוב לא נפקיר אח מאחורינו: או נישאר כולנו כעבדים לכל חיינו או נשוב אתו ביחד הביתה. אותו יהודה שהציע קודם למכור את יוסף בעבור נעלים, מקבל על עצמו עבדות עבור בנימין.

רלב"ג בראשית פמ"ד: והנה השתדל יוסף להעליל על אחיו בנימין, לבחון איך יהיה מנהג אחיו עמו. רצונו לומר אם הם שונאים אותו ויעזבוהו וילכו או אם יאהבוהו וישתדלו בהצלתו כפי היכולת. ולזה, כאשר נתברר לו שאחיו נוהגים עם בנימין כמנהג אחים - אז גילה להם שהוא יוסף.

וכך מסכם בקצרה הצמח צדק: **אור התורה שם:** היה הכול לטובתם, שיפטרו בזה על עוון מכירתם אותו שהיה גדול עונם ... שהנה כאב רחמן ראה כי קולר חמשה עונות תלוי על צווארי אחיו אשר שנאוהו כו' מכרם בכסף צדיק כו'. על כן מאהבתו אותם דאג למו וראה שטוב להביאם לידי מיני צער.

ד. מה המשמעויות המעשיות של הרעיון?

ראשית, משמעות חינוכית, כדברי האדמו"ר הצמח צדק שהובאו לעיל בסוף הדברים "כאב רחמן ... **מאהבתו** אותם דאג למו וראה שטוב להביאם לידי מיני צער". החיים מייצרים מצבים מורכבים כאלו בהם אין מנוס מלנקוט בשיטת ה"גבורה". כחלק מהעשייה החינוכית מוטלת עלינו החובה להיות מסוגלים להיות תקיפים וקשים כדי להשיב את האדם אל המסלול. חינוך שמורכב מחיוכים וחיבוקים בלבד – נראה אולי כמו אהבה, אבל הוא הפגיעה החמורה ביותר באדם.

ושנית והוא העיקר, כפי שהזכרנו בשבוע שעבר: כל אדם שקורא את ספר "בראשית" תמה בשאלה פשוטה. זאת השאלה שרש"י ראה צורך לפתוח בה את חיבורו הגדול: מה מטרתו של ספר בראשית? איך ספר הלכות וחוקים כמו התורה פותח עם 15 פרשיות (עד פרשת "החודש הזה לכם" באמצע פרשת בא), שאין בהן דבר הלכתי ורק סיפורי היסטוריה על תולדות אבותינו? מה היה חסר אם **בסוף התורה**, היה מוענק כעין נספח עם סקירה קצרה אודות ראשית ההיסטוריה היהודית?

ספר בראשית מקים את המשפחה היהודית ורק אחרי שמקימים משפחה אפשר להקים עם. ספר בראשית מלמדנו שהערכים הגדולים והלאומיים צומחים בבית ולא בכיכרות העיר ובמצעדי הגנרלים. ספר בראשית מוביל תהליך הדרגתי כיצד לחיות יחד כמשפחה. ראשוני האומה נקראים בשם "אבות" ו"אימהות" והספר סוקר את התמודדויות חייהם כמשפחה אחת.

לאורך הספר יש חמישה סיפורי מתחים במשפחה ומסיפור לסיפור הם לומדים בהדרגה לחיות יחד. הריב הראשון בין קין להבל נגמר ברצח. הריב השני בין יצחק לישמעאל נגמר טוב יותר: בהתנתקות ופרידה. הריב השלישי בין יעקב לעשו נגמר עוד יותר טוב: בחיבוק, נשיקה ואחר כך פרידה. הריב הרביעי בין יוסף לאחיו מסתיים במחילה ובמגורים משותפים. ואילו התחרות החמישית בין משה לאהרן – כלל לא מתחילה. משה חושש לקבל את השליחות משום שיש לו אח גדול, אך הקב"ה אומר "הלא אהרן אחיך הלוי ידעתי כי דבר ידבר הוא וגם הנה הוא יצא לקראתך וראך ושמח בלבו".

בית הוא בית החרושת לאדם. הבית היה ויהיה המקום בו מתעצב ה"אני" העמוק שלנו, כל השאיפות, הכמיהות והאכזבות שנחווה בחיים הם זרעים שניטעו בבית. בית הספר מגדל אנשים כחכמים, הבית מגדל יהודים בריאים. הבית הוא אינו רק המקום בו גדלנו, אלא החממה בה עוצבנו.

וזאת המתנה שמעניק יוסף לעם ישראל: את ההבנה שאח הוא אח, ורק אחרי שנלמד לחיות יחד כמשפחה, נוכל להגשים את משימת חיינו ולהביא את העולם לידי הגאולה האמתית בקרוב ממש.

**כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי הרבי ברחבי תבל**

**ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי
ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי
להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולעילוי נשמת מרת
שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב**